

Олена КОЗАКЕВИЧ

СОФІЯ ВОЛОДИМИРІВНА ЧЕХОВИЧ: ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ (1897—1971)

У статті розглянуто життєвий та творчий шлях Софії Володимирівни Чехович — українського етнографа, науковця, мисткині ХХ ст. Простежено у хронологічному порядку найважливіші події та визначено основні напрями наукової діяльності. Основну увагу приділено мистецтвознавчим працям Софії Володимирівни у ділянці українського народного вбрання та декору. Стаття написана на основі матеріалів відділу рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

Ключові слова: етнографія, народне мистецтво, мистецтвознавство, історія мистецтва, художня критика, традиція.

© О. КОЗАКЕВИЧ, 2012

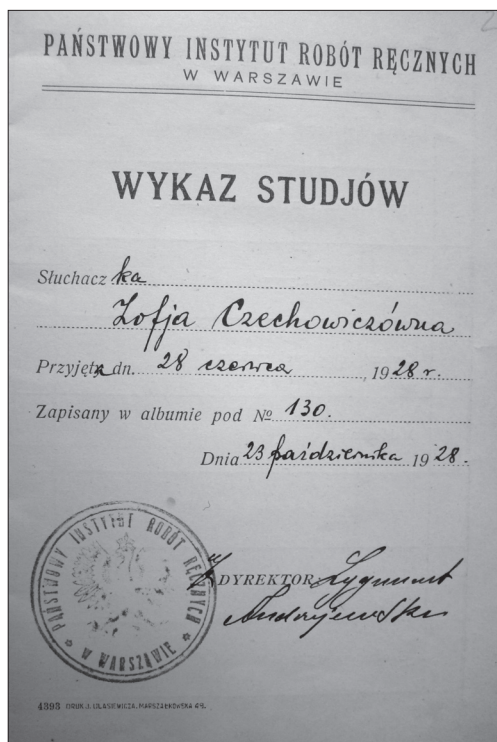
Софія (Марія) Володимирівна Чехович — етнограф, мистецтвознавець, педагог, художник [51, с. 356—359], поціновувач та подвижник українського народного мистецтва, учениця Олени Львівни Кульчицької. Упродовж усього свого життя п. Софія досліджувала українське мистецтво, вивчала творчість професійних художників й народних майстрів України, глибоко шануючи та зберігаючи багатотомкові культурні надбання українців.

Народилась Софія Володимирівна 21 грудня 1897 р. у с. Батятичі Жовківського р-ну Львівської обл. Походить зі священничого роду Чеховичів. Коли дівчинці було три роки, помер її батько. Згодом сім'єю переїхали у м. Перемишль, де 1917 р. Софія Чехович закінчила середню школу. Відтоді розпочинає свою працю як викладач прикладного мистецтва. За розпорядженням Міністерства Віросповідань і народної освіти від 9 жовтня 1924 р. здобула право викладання декоративних («мистецьких») робіт як головного предмету в загальноосвітніх, державних та приватних школах [1]. Упродовж років Софія Володимирівна працює у навчальних закладах Дністрика, Дрогобича, Вишатичів, Болестращичів, Нижанковичів, Перемишля (школи ім. М. Шашкевича та ім. Пірамовича, приватна жіноча гімназія з українською мовою навчання Українського Інституту для дівчат), Ярослава.

У шкільні роки відбувається знайомство Софії зі своєю учителькою — Оленою Львівною Кульчицькою, яке згодом переросло у багатолітню плідну співпрацю. Власне про свою вчительку рисунку і наставницю, з котрою після 1914 р. спільно організували у Перемишлі виставки й вечори української народної ноші, у своїх спогадах Софія Володимирівна писала з особливим теплом та любов'ю [2]¹. Саме

¹ Зі спогадів Софії Чехович про Олену Львівну Кульчицьку ми дізнаємося багато цікавих фактів, які засвідчують талант художниці, розкривають деякі аспекти характеру, зрештою, дають змогу читачеві відчутти тривожну атмосферу передвоєнних лихоліть чи «особливості» радянського періоду.

От, на нашу думку, один важливий фактологічний епізод. Софія Володимирівна згадує про юні роки свого навчання під опікою Олени Кульчицької. Фахові знання, освіченість, уміння спілкуватися з молоддю притягували учениць до молодого педагога. Очевидно, що серед когорти юнок Олена Львівна розпізнавала тих, хто був здатен присвятити себе мистецтву. Тому художниця радо надавала поради щодо творчої праці і подальшої науки, як-от рекомендація Інституту Мистецтв у Варшаві. Випроваджуючи своїх вихованок у самостійне життя, Олена

Диплом С. Чехович про закінчення Державного інституту жіночих робіт (мистецтв) у Варшаві; титульна сторінка; 1928 р. — Ф. 140. — Чех. 4. Документи про освіту (дипломи, копії диплому, метрики, посвідчення тощо). — Львів; Варшава, 1928—1954. — 17 док., 35 арк. Публікується вперше

Диплом С. Чехович про закінчення Державного інституту жіночих робіт у Варшаві; фото на диплом; 1928 р. — Ф. 140. — Чех. 4. Документи про освіту (дипломи, копії диплому, метрики, посвідчення тощо). — Львів; Варшава, 1928—1954. — 17 док., 35 арк. Публікується вперше

з настанови Олени Львівни Софія Чехович подала документи і була прийнята на навчання у Варшаві (28 червня 1928 р.), де 18 березня 1937 р. Софія Володимирівна одержала диплом Державного Інституту Мистецтв.

Цього ж року (1937) за наукову працю «Мистецькі роботи в Данії, Швеції і Польщі» у Львівському Університеті ім. Яна Казимира здобула диплом викладача (титул професора) прикладного мистецтва середніх шкіл (28 жовтня 1937 р. — посвідчення права викладання фахових від комісії державних іспитів у Львові). Це дозволило Софії Чехович у 1939—1944-х рр. займати посаду професора державних гімназій. Упродовж 1934—1939-х рр. у вільний від основної роботи час Софія Володимирівна працювала у регіональному музеї «Стривігор» (м. Перемишль) у відділі народного одягу й вишивки та Етнографічному Музеї при гімназії у м. Ярослав. Власне, це щире та жваве зацікавлення українським традиційним мистецтвом і визначило основні віхи майбутньої наукової діяльності п. Софії [3; 4].

У 1946 р. Софія Чехович разом з матір'ю переїхала з Перемишля до Львова (УРСР), де розпочала роботу в Інституті мистецтва, фольклору і етнографії Академії наук УРСР на посаді молодшого наукового співробітника, а від 1948 р. — в Етнографічному музеї Академії наук у Львові [4; 5]. У 1950 р. Софія Володимирівна переходить на роботу в Державний музей українського мистецтва (м. Львів) на посаду старшого наукового співробітника. Цього ж року (з лютого по вересень) працює викладачем рисунку у Львівському ремісничому училищі № 4. У 1954 р. закінчує Львівський учительський інститут за спеціальністю «англійська мова» [4; 5].

Народознавча тематика, яка була у колі дослідницьких зацікавлень Софії Володимирівни ще у часи «перемиського періоду», лягла в основу наукових інтересів у наступні роки. Наприкінці 1940-х рр. Софія Чехович розпочинає роботу над дисертаційним дослідженням «Позитивні елементи декоративних форм народного стінного розпису Західних областей УРСР»² (1947) [4], працює

Кульчицька дарувала їм свої дереворити на пам'ять — як вияв поваги, сердечності, як своєрідне благословення.

² Очевидно, що дисертаційна робота не була захищена, оскільки в рукописних справах немає про це жодної згадки.

над темою «Мистецька народна творчість Львівської області (вишивка)», «Радянський фольклор Західних обл. УРСР», під час наукових експедицій збирає та систематизує етнографічний матеріал до колективної праці «Атлас матеріальної культури Західних обл. УРСР» [3; 4; 5].

Один з напрямів наукової діяльності Софії Володимирівни — дослідження творчості професійних художників та народних майстрів України — припадає на 1950—1960-ті роки. Низка праць присвячена творчим роботам Й. Бокшая, А. Манастирського, Г. Світлицького, І. Севери, В. Борисенка, М. Глуценка, М. і Ю. Дембіцьких, Я. Козіка, О. Мурашка, Никифора, С. Самокиша, Д. Юрчука, С. Васильківського, М. Пимоненка, С. Світославського, І. Катрушенка у контексті тогочасного радянського образотворчого та декоративного мистецтва [6; 7; 8; 9; 10; 20; 21; 22]. Особливий інтерес викликають статті про Еммануїла Миська [11—19], Дмитра Крвавича та Володимира Патики [19], — тоді ще молодих творчих особистостей, імена яких сьогодні серед митців не тільки львівської і української, а й світової мистецької школи. У статтях Софія Чехович розглядає напрями художньої творчості своїх сучасників, розкриває креативні підходи до створення живописних полотен та скульптурних композицій, фіксує участь у виставках. Власне, відкинувши «ідеологічне забарвлення», частково присутнє у рукописах та публікаціях, праці Софії Володимирівни можуть слугувати джерелом для тих дослідників, котрі вивчають життєві та творчі віхи цих непересічних персоналії.

У колі наукових зацікавлень дослідниці — здобутки митців інших країн, зокрема литовських графіків та оформлювачів-ілюстраторів [23].

Статті про українських народних майстрів — це результат багаторічної мистецтвознавчої експедиційної діяльності Софії Володимирівни Чехович. У своїх записках п. Софія ретельно фіксує особливості традиційного мистецтва досліджуваних територій, зосереджуючись на творчості народних умільців: вишивальниць (М. Шот, Г. Геровської, Н. Роговик, Г. Димічки, Е. Очкас, В. Пикулі), килимарниць (М. Тивонюк, М. Рудик), різьбарів (С. Чайки, Д. Юрчука), ткачів (П. Шульги), писанкарок, гончарів (В. Куземського, В. Шостопаляця, Д. Вислінського, В. Ракуша), складувів (А. Павловського) [24; 25; 26; 27; 28].

Фото С.В. Чехович; 1920-ті рр. — Ф. 140. — Чех. 4. Документи про освіту (дипломи, копії диплому, метрики, посвідчення тощо). — Львів ; Варшава, 1928—1954. — 17 док., 35 арк. Публікується вперше

Фото С.В. Чехович; 1920—30-ті рр. — Ф. 140. — Чех. 108. Фотографії С.В. Чехович з різних років життя, 1906, 1967. — 16 арк. Публікується вперше

Софія Чехович (другий ряд, третя справа) на колективному фото учнів та вчителів I класу кравецької школи в Перемишлі, 1944 р. — Ф. 140. — Чех. 110. Фотографії різних осіб. — 16 арк. Публікується вперше

Фото Софії Чехович; прибл. 1920—1930-ті рр. — Ф. 140. — Чех. 108. Фотографії С.В. Чехович з різних років життя, 1906, 1967. — 16 арк. Публікується вперше

Більшість рукописів п. Софії — дослідження українського народного декоративного мистецтва [31; 32] (переважно західних областей України), зокрема вишивки, художньої тканини (ткацтва), традиційного одягу, кераміки, різьби по дереву, вибійки, виробів з рогу й кістки, орнаменту та способів прикрашування вбрання. У кожній зі статей Софія Володимирівна подає історичне минуле краю, про-

стежує особливості місцевих ремесел та промислів, вводить у науковий обіг результати власних вислідів. Наприклад, у звіті про відрядження у с. Неслухів (1949) подає опис сільського житла (звертає увагу на вплив культури східних областей України, що проявилось, наприклад, у використанні марлевих фіранок на вікнах) та їжі. Зазначає трансформаційні процеси у традиційній ноші у результаті зміни виробничих відносин, зокрема, використання робочого одягу (так званих «фуфайок», «тілогрійок»), який носили і чоловіки, і жінки. Дослідниця зазначає, що дівчата впроваджують нову моду: їдуть до Львова, де купують речі міського крою — плащі, сукні, великі білі хустини, чоботи, як новинка — впровадження звичаю використання носовичків та рукавиць, в'язаних на спицях з вовни [29].

З-поміж десятків рукописних праць варто виокремити ті, у яких Софія Чехович детально розглянула українську вишивку та одягу (найповніше опрацьовано Яворівщину, Сокальщину та Городоччину). Дослідниця ретельно описує складові народної ноші, варіанти носіння, сировину та матеріал, крій, характеризує орнамент вишивки, а також фіксує розмаїті способи оздоблення вбрання. Софія Володимирівна простежує вплив промислово-фабричних виробів на сільський побут наприкінці XIX — на поч. XX ст., занепад окремих видів домашніх художніх ремесел, «рухливість» форм та сміливе збагачування орнаменту новітніми мотивами [25]. З-поміж багатьох фактологічних нотаток дослідниця зазначає, наприклад, високу якість дуже тонкого льняного доморобного полотна, яким славився Городецький район; звертає увагу на «мальованки», які виготовляли мандрівні малярі; фіксує працю народних сільських майстрів у приватних килимарнях наприкінці XIX — на поч. XX ст. тощо.

Важливим з погляду мистецтвознавства є матеріал про українську вишивку: її застосування, різновиди вишивальних технік, колористичні вирішення, орнаментальні композиції та їх розміщення. На основі польових матеріалів Софія Володимирівна робить висновки щодо архаїчності вишивальної техніки «мережка», якою з'єднували частини одягу, прикрашали жіночі та чоловічі сорочки. Цей спосіб з'єднання окремих полотен і оздоблення швів інколи перетворювався з вузьких розшивок у багаті орнаменти з геометричних чи рослинних геометри-

зованих мотивів [30; 33; 25; 26; 27]. Упродовж ХХ ст. прості, невибагливі засоби з'єднання полотен ускладнюються, стають більш декоративними. Застосування натуральної сировини та барвників створювало неймовірні кольорові та фактурні ефекти. Наприклад, на Городоччині зимові хустини з лляного полотна шили з двох пілок і з'єднували мережкою з ниток червоної барви. На околицях Рави-Руської мережки виконували небіленими нитками, що створювало ефектну оздобу сірих візерункових смуг по білому. На Яворівщині мережання сірими нитками найдовше збереглося у чоловічому вбранні. Жіночі запаски мережали сірими провощеними нитками та вишивали тоненькими смугами, що склалися з мотивів блідо-червоного кольору. На відстані це створювало ілюзію золотистого мережива. Та, власне, як зазначає автор, «...масова продукція фабричних ниток до вишивання Д. М. С. о трівких красках заступила вповні домашнє крашення ниток і спричинила його занепад» [27].

Особливу увагу дослідниця звертає увагу на українські традиційні способи оздоблення («прикраси») — колористичний та фактурний акцент одяжі: на тлі доморобних тканин виділяються барвисті смуги вишивки, гаптування, мережань, аплікації. Наприклад, на Городоччині для декорування зимового одягу нашивали вовняні шнурки, на жіночі «юпки» біля швів — шнурки з вовни голубої барви [24]. Ці нашивки — «шамерування» — створювали оригінальні художні ефекти. Місця зшивання та рубці приховували або навпаки, підкреслювали, стібками. Софія Володимирівна відзначає художню цінність мережки-«цирки», обмітки, ланцюжка [34; 25; 24].

Окрім етнографічного матеріалу Софія Володимирівна пропонує практичне застосування багатовікових надбань українського народу у сучасному побуті та промисловості, зокрема в оздобленні художніх тканин та одягу. Власне, таке зацікавлення у 1960—1970-х рр. зразками традиційних засобів декорування, як і народним мистецтвом загалом, зумовлено низкою чинників: відроджується і розвивається текстильне виробництво, відкриваються Будинки Мод, колекції одягу за народними мотивами успішно експонують на закордонних виставках. Багатий досвід попередніх років (робота в музеї, опрацювання колекцій народного вбрання, співорганізація вечорів народної ноші) сприяв тому, що Софія Володимирівна Че-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (105), 2012

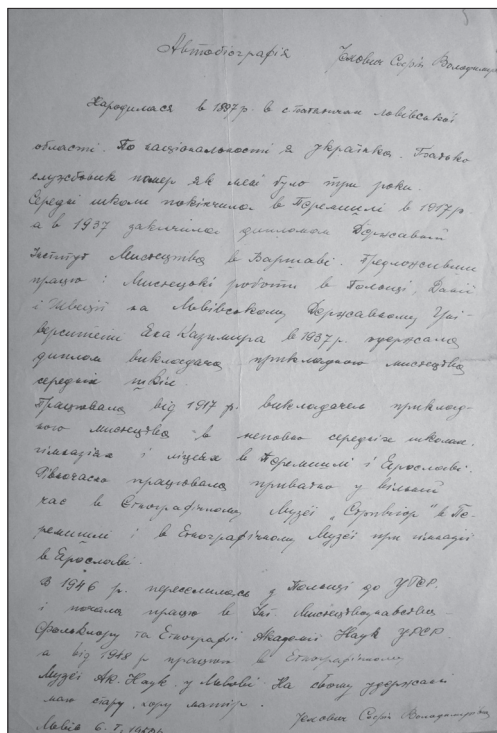
Фото Софії Чехович, приблизно 1950-ті рр. — Ф. 140. — Чех. 108. Фотографії С.В. Чехович з різних років життя, 1906, 1967. — 16 арк. Публікується вперше

Фото Софії Чехович, 1950—1960-ті рр. — Ф. 140. — Чех. 108. Фотографії С.В. Чехович з різних років життя, 1906, 1967. — 16 арк. Публікується вперше

хович синтезувала свої теоретичні та практичні надбання у низку мистецтвознавчих праць [35].

Автор акцентує увагу на важливій ролі мистецтва у житті та побуті населення 1950—1960-х рр., наголошуючи водночас на переобтяженості житлових

Автобіографія С.В. Чехович (рукописна сторінка), Львів, 1950 р. — Ф. 140. — Чех. 2. Автобіографії, 1947—1962. — Львів. — 11 арк. Публікується вперше

Творча робота Софії Чехович — «Портрет дівчинки», 1923 р. (папір, акварель). — Ф. 140. — Чех. 122. Художні портретні роботи С.В. Чехович, 1923, 1925. — 4 арк. Публікується вперше

інтер'єрів всіляким непотребом, серед якого витвори традиційного декоративного мистецтва втрачають свою художню цінність. Характеризуючи розвиток народного мистецтва у радянський період, Софія Володимирівна розглядає витoki художньої промисловості, відзначає важливість фіксування працівниками Будинків народної творчості майстрів народної творчості і художників-самоуків. На думку дослідниці, народний орнамент є невичерпним джерелом у створенні промислових художніх тканин та одягу [36; 37; 38; 39; 40; 41].

Важливою ланкою наукового доробку Софії Чехович є фіксування локальних назв окремих частин одягу, сировини, технік, орнаменту тощо, наприклад: «пухлики» — зібраний під уставкою рукав, «шамерування» — декоративне нашивання шнурів; «жичка» — груба вовна; різновиди плетінки — «сітка», «решітка», «решето»; «бомбошки» — декоративне завершення скатертин та порт'єр бахромою або кульками (на думку С. Чехович, плюшеві скатертини та порт'єри з таким оздобленням псувають вигляд помешкання. — О. К.); «портина» — грубі конопляні нитки; «спідник» — нижня частина жіночої сорочки та ін.

Результат музейної діяльності Софії Володимирівни — упорядкування каталогів виставок, головно — української народної тканини, вишивки та одягу (упродовж 1960—1962 рр.). Дослідниця систематизує твори вишивки, характеризує творчий доробок вишивальниць, подає опис вишивальних технік [42]. Багато уваги приділяє вивченню та каталогізації народної тканини з фондів Державного Музею українського мистецтва та Музею етнографії та художнього промислу у Львові: розглядає витoki, акцентуючи увагу на архаїчній техніці плетіння на кроснах, вивчає творчість родин ткачів кінця XIX — поч. XX ст. [43; 44]. Софія Чехович ретельно фіксувала твори мистецтва: чорно-білі фото підписані інвентарним номером, місцем походження експонату [47]. Окрім зарисовок музейних експонатів, дослідниця робила ескізи під час польових досліджень — облаштування народного житла, дитячі колиски, народний орнамент, вишите оздоблення української традиційної ноші тощо [48].

У доробку Софії Чехович — лекційна та педагогічна діяльність: лекції з народного мистецтва, проведення екскурсій, практичні заняття зі студентами

Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва (тепер — Львівська національна академія мистецтв), методичні вказівки до курсу «Народне мистецтво» [45; 46].

Цікавими є здобутки Софії Володимирівни як художника, хоча її роботи мало відомі широкому загалу. Працювала мисткиня у різних техніках з використанням розмаїтих матеріалів та засобів (олівець, акварель, туш, темпера, папір тощо). Творчий доробок Софії Чехович можна умовно згрупувати за тематикою, як-от: «Народне мистецтво», «Типажі», «Пейзажі», «Листівки», «Екслібрис», «Портрет». У фонді рукописів ЛННБ ім. В. Стефаника зберігається понад 800 замальовок п. Софії, які розкривають не тільки її мистецький, а й духовний світ — невичерпне джерело доброти, щирої любові до українського народу, душевного тепла. Софія Володимирівна створила понад 50 вітальних листівок з нагоди різноманітних свят, урочистостей, ювілеїв та інших подій, які щедро дарувала своїм друзям та співробітникам. Часто п. Софія малювала види Перемишля: очевидно, це був прояв ностальгійних спогадів про дитинство [48; 49].

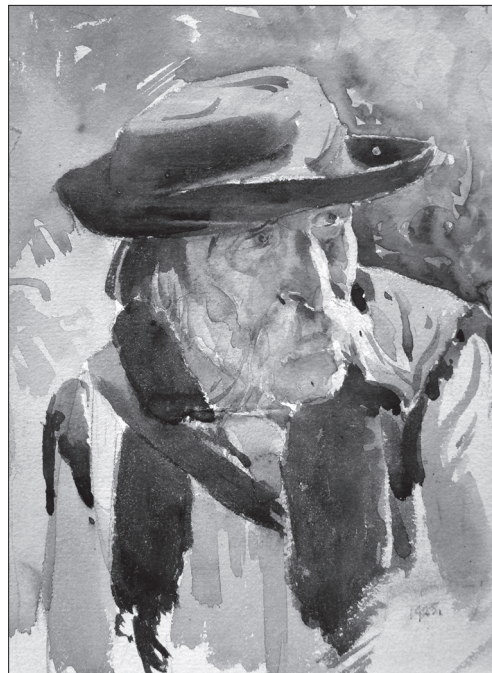
Від 1961 р. — член Спілки художників СРСР, член українського товариства охорони пам'ятників історії та культури. Часто Софію Володимирівну Чехович запрошували до участі у конкурсах як члена журі. За наукову, педагогічну, виробничу та громадську діяльність нагороджена грамотами, похвалами й дипломами. У 1963 р. — виходить на пенсію [3; 4].

Останні роки свого життя п. Софія провела у самотності, важко хворіючи. Померла Софія Володимирівна у червні 1971 року у Львові. Похована на Личаківському кладовищі.

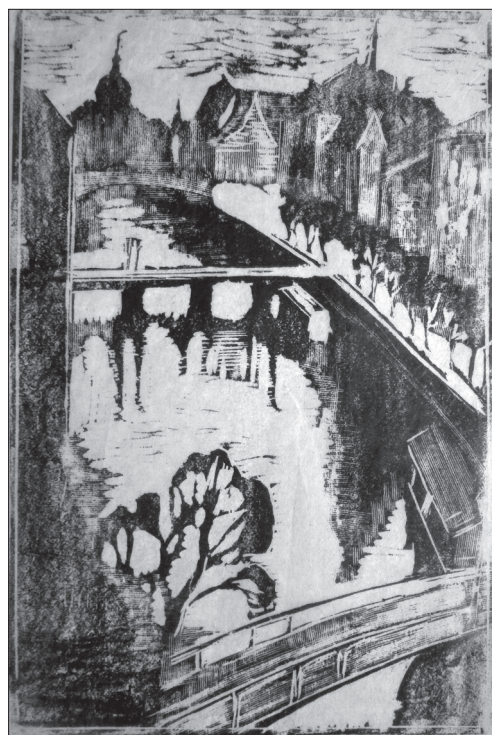
* * *

Запропонована стаття написана на основі рукописних матеріалів Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника — **Фонд № 140. Чехович**, який можна умовно класифікувати на фототеку (фото Софії Чехович, фото різних осіб, творів народного мистецтва та професійних митців, негативи, відбитки тощо), листування, особисті документи, нотатки, каталогізацію музейних експонатів, зарисовки, авторські роботи, етнографічні та мистецтвознавчі матеріали.

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 3 (105), 2012

Творча робота Софії Чехович — «Портрет старого гуцула», 1925 р. (папір, акварель). — Ф. 140. — Чех. 122. Художні портретні роботи С.В. Чехович, 1923, 1925. — 4 арк. Публікується вперше

Творча робота Олени Кульчицької — «Види Перемишля» (папір, дереворит). — Ф. 140. — Чех. 112. Відбитки відкриток, взірці вишивок, карти районів та різні чорнові зарисовки, 50—60 рр. XX ст. — 800 арк. Публікується вперше

Творча робота Софії Чехович — ескіз з серії народних типажів «Жінки» (олівець, папір). — Ф. 140. — Чех. 112. Відбитки відкриток, взірці вишивок, карти районів та різні чорнові зарисовки, 50—60 рр. ХХ ст. — 800 арк. Публікується вперше

Творча робота Софії Чехович — ескіз до твору Т.Г. Шевченка «Мені тринадцятий минало...» (олівець, папір). — Ф. 140. — Чех. 112. Відбитки відкриток, взірці вишивок, карти районів та різні чорнові зарисовки, 50—60 рр. ХХ ст. — 800 арк. Публікується вперше

- Біографічні матеріали (спр. 1—10);
- Творчі рукописи (спр. 11—63);
- Листування: Листи Чехович С.; Листи до Чехович С.В. (спр. 64—103);
- Чуже листування (спр. 104—107);
- Іконографічні матеріали (спр. 108—122);

- Матеріали службової діяльності (спр. 123—131);
- Інше (спр. 132—134);
- Чужі матеріали (спр. 135—139).

Пропонуємо фрагмент статті Софії Чехович про Олену Кульчицьку, яка зберігається у вказаному фонді Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України. Текст рукопису подаємо без змін, відповідно до оригіналу.

Софія ЧЕХОВИЧ

Спогади про О.Л. Кульчицьку з часів її побуту в Перемишлі [2]

Здається це було вчора. Був вересень 1913 року. Сян повагом котив свої води, розділюючи старовинне місто Перемишль на дві частини. Перехідним мостом поспішала шкільна молодь — одні з міста на Засяння, а другі в протилежну сторону. Зараз за мостом на Засянні праворуч розкинулись будинки польського монастиря Бенедиктинок, в яких поміщалось декілька шкіл з польською мовою навчання. Деякі школи вели самі монахині, а такі як педагогічна середня школа і гімназія були державні, мали своїх світських учителів.

На міській вежі годинник вказував за 15 восьму. На мості від сторони міста появилася елегантна молода жінка, у ясній вишитій сукні з парасолькою в руках. Вона прискореним дрібним енергійним кроком пробігає міст, повертає вправо та зникає в одній із брам шкільних будинків — Це Ольга* Кульчицька, художниця, вчителька рисунків.

На вежі вибила восьма. І майже одночасно з брами школи висипався гурт веселих дівчат з рисунковими блоками у руках. Учениці радісно перекликалися, передаючи собі вістку, що Олена Кульчицька організувала сьогоднішню лекцію рисунків на свіжому повітрі на замковій горі. Всі раділи, що лекція відбудеться не в рисунковому залі, а в тіні дерев гарного замкового парку.

Осінь позолотила листя кленів на всі відтинки від жовтого до гарячо-червоного. Серед високих дерев видніли башти замку. Крутими східцями можна було вийти на самий верх вежі і побачити панораму міста

* Олена — ? — Прим. О. К.

та далекі простори довколишніх сіл та сріблисту ленту Сяну, яка обмивала підніжжя замкової гори.

Ріка Сян у давні княжі часи скріпляла оборонність військових укріплень, та одночасно додавала краси і ніжності так містові, як і цілій околиці. В часи повені Сян довгі роки виступав з берегів, заливаючи передмістя та наносив немало шкоди хліборобам, що осіли над його берегами. Зимом на гладкому леді Сяну влаштувано ковзанку, де під звуки військового оркестру можна було користати з цього здорового зимового спорту.

А зараз ми гляділи з Оленою Львівною на спокійні хвилі Сяну, які виблискували у промінні сонця. Олена Львівна вибирає місце, учениці розкладають приладдя до рисування і починається лекція. Темою буває або навчання перспективи, яку добре пояснювати на довгих прямих алеях парку, або зарисовування поодиноких елементів природи, розложистих дерев, квітів чи фрагментів архітектури.

Велику любов до природи, до чудового багатства гами кольорів, притаманних кожній порі року особливо осені передавала Кульчицька шкільній молоді. Вона плакала спостережливості при зарисовуванні природи, вправляла око і руку, здібність відрізняти гарне від поганого, розвивала художній смак.

Швидко минають дві години. Гуртом вертаємо з Оленою Львівною до школи. Ми, учениці на дальші лекції, а Олена Кульчицька до своїх занять з іншими класами. Лекції бували різні — більш і менш для нас, учениць, цікаві. Не всі ми однаково були зацікавлені проблемами мистецтва, і не всі однаково сприймали педагогічні зусилля нашої вчительки, яка завжди намагалася прищепити нам любов до природи та вміння відчувати її красу. Найцікавіше було, коли на доручення Олени Кульчицької приводили малу дівчинку, звичайно ученицю початкової школи, саджали її високо на стільці, а ми її рисували та малювали акварелю. Часто Олена Львівна справляла наші недосконалі рисунки, вказувала помилки та спішним рисунком крейдою на дошці вчила правильних пропорцій. Ми завжди були прямо очаровані надзвичайною вправою та вмінстю зображувати людські постаті, якими вона ілюструвала окремі частини своїх незрівняних лекцій.

Часті були також лекції-техніки, яку О. Кульчицька дуже любила. Кожна із нас на таких заняттях мала кольорові папери і ножниці і з вирізків створювала

Творча робота Софії Чехович — ескіз до твору Т.Г. Шевченка «Мені тринадцятий минало...» (олівець, папір). — Ф. 140. — Чех. 112. Відбитки відкриток, взірці вишивок, карти районів та різні чорнові зарисовки, 50—60 рр. XX ст. — 800 арк. Публікується вперше

Творча робота Софії Чехович — «Екслібрис Я. Чайки» (папір, лінорит). — Ф. 140. — Чех. 112. Відбитки відкриток, взірці вишивок, карти районів та різні чорнові зарисовки, 50—60 рр. XX ст. — 800 арк. Публікується вперше

відповідну до заданої теми картину. Мені залишилось до нині у пам'яті, що стіни нашого рисункового залу були прикрашені кількома картинами в техніці аплікації, виконаних самою художницею.

Не всім нам зразу удавалося побороти труднощі цієї техніки і хоч трохи наблизитись до досконалості зразків, створених Оленою Львівною.

Були також і лекції присвячені і історії мистецтва, але не всі ми розуміли їх вартість і звичайно нетерпляче очікували на практичні вправи найкраще серед чудових закутків нашого старовинного Перемишля.

В одній з монографічних праць про О. Кульчицьку згадано, що коли художниця в 1910 році почала працю в Перемишлі, місто це було глухою провінцією. Тим часом в нашій свідомості і напевно також у свідомості художниці Перемишль в давнину і в наші часи був фортецею української культури на границі двох національних культур. Перемишль причисляється до найстаріших міст Західної України. Перша згадка про це місто знаходиться у літописі Нестора, де описано, як князь Володимир Великий в 981 р. визволяв цей город від сусідської експансії.

Розкопки проведені археологами з нагоди 1000-ліття Перемишля виявили давні забудовання. На замковій горі знайдено фундаменти будівель з трьома півкулистими абсидами-ротонди, побіч прямокутні фундаменти світської палати, в якій проживали українські володарі з роду Ростиславичів. Подібні сліди відкрито також під будинками латинського кафедрального храму. Походження цих будівель означено 12—13 ст., а можливо вони значно старші. Польські дослідники підкреслюють, що це мусіла бути поважна і багата столиця і напевно ривалізувала з Краковом / Газ. «Слово повсехне», 18—19 червня 1960—61 рр./.

Прикінці 19 поч. 20 ст. значення міста як центра української культури, не меншає. Особливо великий вплив на піднесення культурного рівня мало заснування в 1888—1889 рр. української гімназії, яка виховувала молодь міста та околиць.

Перемиські громадяни перші спромоглися на величне діло заснування в 1895 році приватними фондами першої середньої школи для дівчат з українською мовою навчання під назвою «Інститут для дівчат». З часом в Перемишлі відкрито також українську школу ім. Маркіяна Шашкевича. Давні були і співацькі традиції міста. Вже в 1891 р. існувало товариство «Боян», яке популяризувало українську пісню і поглиблювало музичну культуру серед українського громадянства.

Прибуття Олени Кульчицької до Перемишля в 1910 р. значно поживило культурне життя україн-

ської громади. Її активність, висока ідейність виявилась в багатьох ділянках культурного життя міста. Педагогічна діяльність нашої художниці обіймала учнів різної національності, а все навчання проходило в чужій для нас польській мові. Але в короткому часі ми відчули тепле відношення Олени Львівни до нас нечисленних учениць-українок. Заскочило нас і мило здивувало запрошення прийти до робітні художниці та підготувати матеріал для товариської гутірки про наше минуле. На перші відвідини я підготувала реферат про історичне значення визвольних змагань гетьмана Богдана Хмельницького. Коли усі ми, а було нас дев'ять учениць українок з'явилися в призначений час в мешканні нашої учительки привітали нас обі сестри Олена і Ольга, а в глибині кімнати у вигідному фотелі сиділа старенька їх мати з вишиванням в руках.

В робітні, де ми зупинились, було багато художніх праць Олени Кульчицької і щойно тоді ми зрозуміли, хто такий наша вчителька. В моїй пам'яті особливо яскраво записалася велика картина, яка зображувала малу дівчинку біля квітучої яблуні. З великим зацікавленням ми розглядали килимовий верстат, який займав майже цілу кімнату. На ньому ткала килими сестра художниці Ольга. Дивували нас також меблі в гуцульському стилі, зроблені, як ми довідалися, без єдиного цвяха. На стінах висіло велике багатство килимів, проєктованих нашою вчителькою. Я відчитала підготовлений історичний нарис, а потім почалась між нами свобідна товариська готірка. Ми по сьогодні мило згадуємо, як Олена Львівна радо відповідала на наші запитання і пояснювала деякі незрозумілі для нас композиції своїх творів. Це був початок тісніших взаємин учительки-українки з українськими ученицями польської школи, що виявила бажання Олени Кульчицької піднести на вищий культурний рівень українську молодь.

Настав трагічний 1914 рік. Вибухла перша світова війна, що розлучила нас на довгий час. Мешканці Перемишля — могутньої військової фортеці, що готувалась до оборони, в більшості мусіли виїхати. У ці воєнні роки, я перебувала в гірському селі, куди долітали тільки глухі вістки, що тодішня місцева влада призначила Олену Кульчицьку на виселення до табору в Талергофі. Почались масові арешти. Смертні присуди, примусова евакуація українського насе-

лення. На щастя, добрі люди постарались, що рішення вивезти Олену Кульчицьку до Талергофу було змінено і художниця опинилась в столиці Австро-Угорської держави, у Відні. В час перебування у Відні Олена Кульчицька приймала активну участь так в культурному житті утікачів-українців, як і в допоміжній акції на користь нещасних, часто голодуючих переселенців. Відомо було, що художниця видавала на ту ціль листівки своєї роботи, першу читанку для українських дітей, яку вживали в початкових школах, організовувала тоді для українців у Відні та серію казок для дітей дошкільного віку, багато ілюстрованих художницею.

Австрійська військова кріпость Перемишль по довгій облозі російськими військами, піддався. Давні мешканці Перемишля і околиці поволі вертають до понищених, пограбованих хат. Впорядковується праця в місті. За деякий час вертає також Олена Кульчицька. Відкриваються школи. Учениці Олени Кульчицької самі починають працювати. Деякі з них учителюють в сільських школах, а деякі залишаються в Перемишлі. Я також після повернення до Перемишля починаю працювати в школі ім. Маркіяна Шашкевича. Наші зустрічі з Оленою Львівною продовжуються тепер на громадській ниві, при культурній та організаційній роботі. Все художнє життя міста пов'язувалося з її іменем, організація виставок, декорації святкових імпрез, покази народної української ноші, співацькі імпрези не обійшлися без її співучасті. Вона на все знаходила час і завжди з усмішкою спішила на кожний заклик українських громадських організацій.

Згадуючи всі страхиття війни, розпач людей евакуйованих і безвинно розстрілюваних художниця створює цикл ліногравюр «Лихоліття українського народу». В цьому часі художниця з великими труднощами добивається дозволу організувати свою персональну виставку в залах Перемиської міської ради — магістрату. Це було правдиве свято для української громади Перемишля, яка не мала нагоди познайомитися з численними творами відомої усім української художниці. Видне було також велике заінтересування творчістю Олени Кульчицької і польських кругів.

Ще один важкий удар прийшлося пережити Олені Кульчицькій в 1918 році. Під час трагічної польсько-української війни. Після захоплен-

ня Перемишля поляками Олена Львівна була ув'язнена в замку а Баранові, перетвореному на тюрму. Важкі це були хвилини, вони залишили на все життя незатертий слід та глибокий жаль до народу, для якого Олена Кульчицька жертвувала велику частину свого життя і таланту. Велика прірва, яка повстала між двома народами, залишилась і тоді, коли притихли криваві бої і життя поволі втихомирювалось.

В основу своїх творів цього часу художниця кладе багатство життєвих вражень. Такі цикли як: «Селянське повстання», «Колонізація» та інші, засвідчують, як глибоко вона переживала кривду українського населення.

Усі ці трагічні події не зламали її духу і не припинили її творчого розмаху. Вона дальше працює, як педагог, як організатор культурного життя. Ще з більшим запалом творить все нові та нові картини, повні радощів і смутків українського народу.

Кожного четверга відбувались у неї товариські сходи з рефератами, дискусіями та свобідними гутірками звичайно на мистецькі теми, літературні та інші актуальні теми.

З які там постійно бували пригадую собі Дмоховську, дружину перемиського лікаря, Ольгу Левкович та Ольгу Савицьку викладачів середньої школи, Поліхову — дружину гімназійного професора та самотнього чоловіка, військового лікаря Домета Садовського, надзвичайно музикального і колекціонера китайської порцеляни.

Педагогічні шкільні обов'язки забирали художниці багато часу і сили та зменшували можливості її художньої творчості. Але рівночасно ця педагогічна діяльність в Перемишлі збагачувала досвід, збільшувала гурт знайомих і приятелів, які завжди помагали художниці перемагати її життєві труднощі і створювали умови відпочинку, такого необхідного для дальшого розвитку її творчих сил.

В чудовій закутині Перемищини у с. Бовино була учителькою моя товаришка Софія Лельо, яка зараз проживає в Дрогобичі. В 1921 році обі сестри Олена і Ольга Кульчицькі та їх кузен Стебельський провели в неї вакації. «Смерічка заглядає мені у вікно» — говорила Олена Львівна, щаслива можливістю бути серед природи та сільського народу. Густий ліс серед якого стояла школа, дозволяв гарно відпочивати та малювати до сходу. І родяться чу-

дові пейзажі, портрети селян в народних одягах, інтер'єри хат, типові для околиць архітектурні будівлі. Олена Львівна подарувала Софії Лелью одну з цих цінних акварелей.

Іншими роками художниця проводить вільний від роботи час в Домажирі біля Львова, в Тур'ю біля Старого Самбора, у Висовій на Лемківщині, в Черчу біля Рогатина та інше.

Прихильні люди запрошували Олену Львівну, допомагали і створювали найкращі умови для її творчої праці. З цих часів залишилося багато її картин. Між іншими живописна історія с. Тур'є, яка обіймає 60 олійних етюдів та 20 акварелей. І наша мальовнича Гуцульщина мала теж щастя гостити у себе Олену Львівну. В молодшому віці жила вона деякий час разом з батьками в Косові. В пізніших роках їздила з сестрою Ольгою і другими знайомими до с. Города біля Косова. Кульчицькі звично мешкали у гуцулки Килини. Вони робили багато прогульок, а Олена пильно відшукувала цінні вироби народного мистецтва гуцулів. В день ім'янин трьох Ольг Кульчицької, Левкович і Савицької, 24 липня, художниця влаштувала скромний прийом та виставку призначених нею предметів як частин одягу, різьби та кераміки. Велика кількість творів Олени Кульчицької в різних техніках на тему Гуцульщини є доказом не лише її великої любові, але рівночасно глибокого знання цієї чудової країни.

Часто я зустрічалася з Оленою Кульчицькою під час роботи в Перемиському музеї «Стривігор». В роках 1929—1931 вона була членом ініціативного комітету, а опісля в 1932 році членом-основником «Етнографічно-регіонального музею Стривігор та Товариства прихильників українського мистецтва в Перемишлі». Музей міняв часто приміщення і в кінці містився в 7 кімнатах при вул. Бандурського, 5.

З глибоким знанням і розумінням народного мистецтва, етнографії та історії перемиської землі, Олена Кульчицька поповнює збірки музею, опрацьовує їх науково, збагачує експозицію музею своїми малюнками. Часто засиджується до пізніх годин з куратором музею, доктором Шпитковським, професором Перемиської гімназії, хоча на другий день мусять спішити на роботу в школу.

В 1937 році бере живу участь у з'їзді істориків і музеологів Перемишля, на якому був присутній то-

дішній директор музею українського мистецтва у Львові проф. І. Свенціцький.

Ще багато можна би розповідати про цю цінну, всебічно обдаровану художницю, з якою звела мене доля, дала можливість пригланутись ближче до її праці, пізнати провідні думки та зацікавлення.

Її сердечність, приязне зацікавлення, мудрий, повний розуміння людини погляд на життя додавали її особливої привабливості.

Художниця ніколи не відмежовувала себе від громадського життя, протягала руку кожному, а особливо молодим талантам, з яких багато пішло її слідами.

Це постать, про яку можна сказати словами Івана Франка:

*«Вона вся пристрасть і бажання,
І вся вогонь, і вся тривога,
Вся боротьба і вся дорога шукання,
Дослід і погоня до мет, що мчать
По небосклони».*

Опубліковані праці С.В. Чехович

Чехович С. Значение искусства в школе и в жизни. — Перемишль, 1939; Чехович С. Бокшай Й.Й. Виставка творів. Каталог. — Львів, 1954; Чехович С. Народне мистецтво Сокальщини. — Львів, 1957; Гургула І., Чехович С. Народні майстри Львівської області. — Львів, 1959; Українська Радянська Енциклопедія (співавтор). — К., 1957—1966; Чехович С. Народні майстри. — Львів, 1959; Чехович С. Степан Чайка (Нар. різьбар Львівщини). — К.: Мистецтво, 1968.

Чехович С. Народний художник (до 80-річчя з дня народження О.Л. Кульчицької) // Радянська культура, 1957; Чехович С. На виставці творів М. Глуценка // Ленінська молодь, 1957; Чехович С. З глибин народних // Ленінська молодь, 1958; Чехович С. Источник вдохновения // Декоративное искусство СССР. — Москва, 1958; Чехович С. Источник вдохновения // Наша культура. — Варшава, 1961; Чехович С. Красу в побут трудящих. — Львів, 1963; Чехович С. Краса і побут // НТЕ. — № 5. — 1964; Чехович С. Заслужений діяч мистецтв Е. Мисько // Наше слово. — Львів, 1966 та інші.

1. Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 140. Чехович. — № Чех. 4. Документи про освіту (дипломи, копії диплому, метрики, посвідчення тощо), 1928—1954.
2. № Чех. 21. Кульчицька Олена Львівна — спогади про неї, статті та інформації про її творчість, 1954—1958 і б. д. — 75 арк.
3. № Чех. 2. Автобіографії, 1947—1962. — Львів.
4. № Чех. 5. Характеристики, 1947—1961.
5. № Чех. 3. Особисті листки обліку кадрів, 1946—1966.
6. № Чех. 48. З любов'ю до народу [про творчість Т.П. Світлицького], статті. — Б. д. — 8 арк.
7. № Чех. 53. І.П. Труш, статті про його творчість. — Б. д. — 52 арк.
8. № Чех. 40. Монастирський Вітольд Адамович, стаття. — Б. д. — 5 арк.
9. № Чех. 49. Севера Іван Васильович, статті про його творчість. — 1961 і б. д. — 18 арк.
10. № Чех. 11. Й.Й. Бокшай, статті та інформації про його творчість. — 1954 і б. д. — 37 арк.
11. № Чех. 30. Вогонь сердець (До 100-річчя з дня народження В.І. Леніна) [Про роботи скульптора Емануїла Миська]. — Б. д. — 10 арк.
12. № Чех. 31. Майстер портрету, стаття про львівського скульптора Е. Миська. — Б. д. — 7 арк.
13. № Чех. 32. Емануїл Петрович Мисько, стаття. — 1970. — 18 + 18 арк.
14. № Чех. 33. Емануїл Петрович Мисько (монографічний нарис). — 1969. — 20 арк.
15. № Чех. 34. Емануїл Петрович Мисько — майстер психологічного портрету (монографічний нарис). — 1967. — 22 + 19 арк.
16. № Чех. 35. Емануїл Петрович Мисько (монографічний нарис). — 1967. — 43 + 20 + 19 арк.
17. № Чех. 36. Заслужений діяч мистецтв — Емануїл Петрович Мисько. — Б. д. — 9 арк.
18. № Чех. 37. Список скульптурних творів Е.П. Миська, 1956—1969. — Б. д. — 6 арк.
19. № Чех. 38. Молоді львівські художники до декади [української літератури та мистецтв в Москві], стаття. — Б. д. — 10 арк.
20. № Чех. 39. Мистецтво для народу (До 85-річчя з дня народження народного художника А. Монастирського), стаття. — 1963. — 10 арк.
21. № Чех. 50. Статті та інформації про художників: В. Борисенка, П. Глуценка, М. і Ю. Дембіцьких, Я. Козіка, О. Мурашка, Никифора, С. Самокиша, Д. Юрчука, П. Обалю та ін. — Б. д. — 41 арк.
22. № Чех. 52. Творчість українських художників С.І. Васильківського, М.К. Пимоненка та С.І. Світославського, стаття. — Б. д. — 22 арк.
23. № Чех. 26. Мистецтво Литви, стаття. — Б. д. — 6 арк.
24. № Чех. 15. Вишивальниці Городоцького району, статті. — Б. д. — 40 + 12 арк.
25. № Чех. 24. Майстри народного мистецтва Львівщини, монографія. — 1958. — 74 арк.
26. № Чех. 25. Майстри народного мистецтва Львівщини, монографія. — 1958. — 51 + 47 арк.
27. № Чех. 29. Мистецька народна творчість Львівської області (вишивка), стаття. — Б. д. — 15 + 10 арк.
28. № Чех. 54. Народний майстер Львівщини Степан Чайка, статті про його творчість. — 1965 і б. д. — 40 арк.
29. № Чех. 14. Висновки з наукового відрядження в село Неслухів Новомилятинського району в 1949 році. — 1949. — 15 арк.
30. № Чех. 41. Народне мистецтво Сокальщини. Монографічний нарис. — 1957. — 39 + 14 арк.
31. № Чех. 22. Лемки у великій спільній батьківщині, статті. — Б. д. — 9 + 4 арк.
32. № Чех. 42. Народне мистецтво гуцулів — жителів східних Карпат. Монографічний нарис. — 1951. — 16 + 15 + 17 арк.
33. № Чех. 46. Одяг, статті. — Б. д. — 4 арк. (зошит).
34. № Чех. 19. Засоби прикрашування народного одягу, стаття. — Б. д. — 9 арк.
35. № Чех. 47. Радянське народне мистецтво, стаття. — Б. д. — 18 арк.
36. № Чех. 17. До орнаменту писанок, кераміки, килимів, вишивки, стаття. — 1955. — 23 арк.
37. № Чех. 20. Застосування народного орнаменту в промисловості, стаття. — Б. д. — 16 арк.
38. № Чех. 27. Мистецтво в побуті, стаття. — Б. д. — 8 арк.
39. № Чех. 45. Народний орнамент писанок і можливості його використання, статті. — Б. д. — 21 + 19 арк.
40. № Чех. 13. Використання зразків народного мистецтва в побуті, статті. — Б. д. — 12 арк.
41. № Чех. 16. Декоративно-орнаментальний рисунок текстиля на базі народного орнаменту, стаття. — 1951. — 21 + 12 арк.
42. № Чех. 55. Українська народна вишивка, опис, каталог. — 1960. — 50 арк.
43. № Чех. 56. Українська народна тканина (на матеріалах ЛДМУМ), стаття. — Б. д. — 14 арк.
44. № Чех. 57. Українська народна тканина, каталог виставки. — 1962. — 24 арк.
45. № Чех. 58. Нотатки про пересувні виставки та прочитані лекції з народного мистецтва. — 1958—1961. — 144 арк. (3 зошити).
46. № Чех. 60. Нотатки про розвиток народного мистецтва та творчість його митців, 50—60-рр. ХХ ст. — 25 зош., прибіл. 1000 арк.
47. № Чех. 119. Фотокопії взірців прикрашування народного одягу на Львівщині, Івано-Франківщині та Долині. — 190 арк.
48. Чех. 112. Відбитки відкриток, взірці вишивок, карти районів та різні чорнові зарисовки, 50—60 рр. ХХ ст. — 800 арк.

49. Чех. 122. Художні портретні роботи С.В. Чехович. — 1923, 1925. — 4 арк.
50. Чех. 131. Хроніки про художні виставки у виставкових залах Львова, 50—60 рр. XX ст. — 8 арк.
51. Козакевич О. Наукова спадщина Софії Чехович (1897—1971) (за матеріалами рукописних фондів ЛННБ України імені В. Стефаника) / Козакевич О. // «Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника: історія і сучасність»: Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції, Львів, 28—30 жовтня 2010 р. — Львів, 2010. — С. 356—359.

Olena Kozakevych

SOFIYA VOLODYMYRIVNA CHEKHOVYCH
(1897—1971), HER LIFE AND CREATIVE PATH

In the article has been considered a life course and a creative path of Sofiya Volodymyrivna Chekhovych, known Ukrainian ethnographer, scientist and art critic of XX c. In chronological order the author has considered some most important events and defined main directions of research activities by S. Chekhovych. Attention has been paid to S. Chekhovych art criticism in the field of Ukrainian traditional folk costume and

means of its decoration. The article has been written on the basis of materials kept at the department of manuscripts, Lviv Stefanyk National Scientific Library.

Keywords: ethnography, folk art, art studies, history of art, art criticism, tradition

Olena Kozakevych

СОФИЯ ВЛАДИМИРОВНА ЧЕХОВИЧ:
ЖИЗНЕННЫЙ И ТВОРЧЕСКИЙ ПУТЬ
(1897—1971)

В статье рассмотрен жизненный и творческий путь Софии Владимировны Чехович — украинского этнографа, научного сотрудника, искусствоведа XX вв. В хронологическом порядке представлены наиболее важные события и определены главные направления научной деятельности. Внимание сосредоточено на искусствоведческих работах Софии Владимировны в области украинского народного костюма и способов декорирования. Статья написана на основе материалов отдела рукописей Львовской национальной научной библиотеки им. В. Стефаника.

Ключевые слова: этнография, народное искусство, искусствоведение, история искусства, художественная критика, традиция.